

Frøwe, frøwe, kom her og køw!

– Anmeldelse af *Bondsk i København*

Inger Schoonderbeek Hansen

Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet

Traditionelt set interesserer dialektologien sig for sproget på landet, det vil sige det sprog landbefolkningen brugte og der både lydligt, grammatisk og ordforrådsmæssigt var væsentligt forskelligt fra sproget i byerne, og dermed fra sproget i hovedstaden. Sproget i byerne er derfor relativt dårligt belyst i de omfangsrige dialektsamlinger Danmark huser. Det blev dømt som ikke-genuin dialekt, og det var i høj grad med til at sætte skub i dialektnivelleringen (Pedersen 2003, Arboe 2012). Byboer har imidlertid i høj grad været udsat for omegnens dialekter på byens torve og i gaderne, for landbefolkningen solgte deres varer der hvor folk var flest.

Hvordan sproget, eller måske rettere sprogene, i en storby som København har lydt, og hvilke lydlige rum og fællesskaber de skabte, har været undersøgt i det tværfaglige forsknings- og formidlingsprojekt *Lyden af hovedstaden*, finansieret af Velux Fondens Museumssatsning 2019-2024; projektet havde deltagere fra Københavns Universitet, Nationalmuseet, Moesgaard Museum og Københavns Museum. Forskerne fik bl.a. syn for sagn for at sprog og samfund hænger uløseligt sammen: Da salg af fisk og grønt på Københavns torve blev afviklet, forsvandt Skovshoveds- og Amagerkonernes dialekter. Kvinderne repræsenterede forskellige lokale identiteter gennem deres sprog, deres klædedragter og de varer de solgte, som henholdsvis barske, skældende fiskesælgere og venlige grøntsagssælgere. Fælles for dem var imidlertid at de gennem deres specifikke fysiske og lydlige fremtoning brandede deres respektive varer.

Projektet har resulteret i en række interessante publikationer og andre formidlingsprodukter, heriblandt en virkelig lækkerbissen af en publikation: *Bondsk i København*, skrevet af sociolingvist Pia Quist og sproghistoriker Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen. Bogen udkom tidligere i år på Gads Forlag. Bogen beskriver nogle af de sprog der lød på Københavns torve, stræder og gader, nemlig omegnsdialekterne fra Skovshoved og Amager. Disse dialekters sprog- og kulturhistorie beskrives på bogens 143 smukt illustrerede sider med fotografier, billeder, kort, faktabokse og konkrete eksempler fra det omfangsrige kildemateriale der har ligget til grund for studierne, flot formgivet af forlaget og Narayana Press. Alt i alt en bog der er spækket med sprog- og kulturhistoriske oplysninger, og som for alvor bringer liv i et ellers relativt utilgængeligt arkivmateriale.

Forskningsformidling på højt plan

I *Bondsk i København* beskriver forfatterne et af forskningsprojektets spørgsmål, nemlig ”hvordan og hvorfor skovserne og amagerbønderne bevarede deres dialekter så længe” (s. 22), dvs. til trods for at dialekterne generelt var på retur i hele Danmark, og at torvehandlen blev udfaset. Forfatterne argumenterer for at de ”er [...] nødt til *både* at undersøge dialekternes sproglige særtræk, sproghistoriske udvikling og status og funktion i relation til skovserne og amagerbøndernes dagligliv.” (s. 22, forfatternes kursivering). Kort og godt: Bogen fremstiller ”skovserne og amagerbøndernes sprog- og kulturhistorie” (s. 22).

Bogens målgruppe er ”alle med interesse for Københavns historie og/eller med interesse for sprog og dialekter” (s. 7). Mange af læsernes sanser bliver så også stærkt forkælede, for bogen har et væld af flotte (mestendels) sort-hvide fotografier fra omkring 1900, samt billeder af farverige malerier og porcelænsfigurer der (især) viser Skovshovedkonerne og Amagerkonerne der sælger fisk og grøntsager inde i København. Rundt om i bogen er der QR-koder der fører læseren hen til Københavns Universitets Center for Dialektforsknings båndsamling hvor læserne kan tage et lille afbræk fra teksten og høre lydbidder af skovshoved- eller amagerdialekterne. Det er virkelig fristende at lade bogen ligge et stykke tid og høre lydklippene fra det interaktive kort der popper op! Andre steder fører QR-koder til

Frøwe, frøwe, kom her og køw!

forlagets hjemmeside hvor en ganske lille bid fra en optagelse er gjort tilgængelig, blot for at høre en helt specifik udtale, ordkonstruktion el.lign. Sikke et arbejde at finde de klip frem!

Bogens overordnede struktur er enkel og veldisponeret. I det første af to indledende kapitler beskriver forfatterne det danske sprogsamfunds udvikling fra heterogent samfund med et væld af dialekter til et mere homogent samfund hvor alle taler (i det store og hele) ens, nemlig standarddansk. Læserne får præsenteret nogle af de centrale betegnelser sprogforskerne anvender, ligesom bogens brug af lydskrift forklares. Mere om det senere. Det andet indledende kapitel er en kort redegørelse for hvilke sprog man har kunnet høre i København før i tiden; det er her skovserkonerne og amagerkonerne bliver introduceret.



En skovserkone. Billede fra *Bondsk i København*.

To separate kapitler beskriver bogens sites, Skovshoved og Amager, nærmere bestemt Store Magleby og Dragør. Kapitlerne er bygget ens op: Efter en beskrivelse af stedernes geografi, historie og livsgrundlag, følger en grundig beskrivelse af stedernes respektive

dialekter. Mens kapitlernes sproglige beskrivelse er så detaljeret at en læser uden sproglige forudsætninger nemt kan hægtes af (omvendt: for en dialektforsker som mig er det ren lir!), giver kapitlernes første afsnit et virkelig godt indblik i stedernes kulturhistorie der, sammen med de flotte fotografier, inddrager både hvad folk levede af, hvilke klædedragter de bar, og hvilken position de havde inde i København.

Skovserkonerne holdt til på Gammel Strand, fisketorv siden 1700-tallet, og de havde et noget blakket ry som nok skyldtes den let fordærvelige, lugtende vare de solgte (tænk en varm sommerdag inde i København og fisk der stak op af skovserkonernes kurve, som de bar på ryggen, uden is eller noget!). Skovserkonerne råbte, bandede og svovlede, og da jeg læste afsnittet, kom jeg straks til at tænke på det nederlandske ord *viswif* der bruges om en 'kæmpe, vulgær kvinde med skinger stemme'; på dansk er der et lignende begreb, *rejekælling*. Konerne havde ansvaret for at sælge fisk inde i København, men de reparerede også garnene, som hele familien hjalp med til. Et stærkt fællesskab men et hårdt liv og ringe kår nord for København.



Bing & Grøndahl, strikkende Amagerpige (privatfoto).

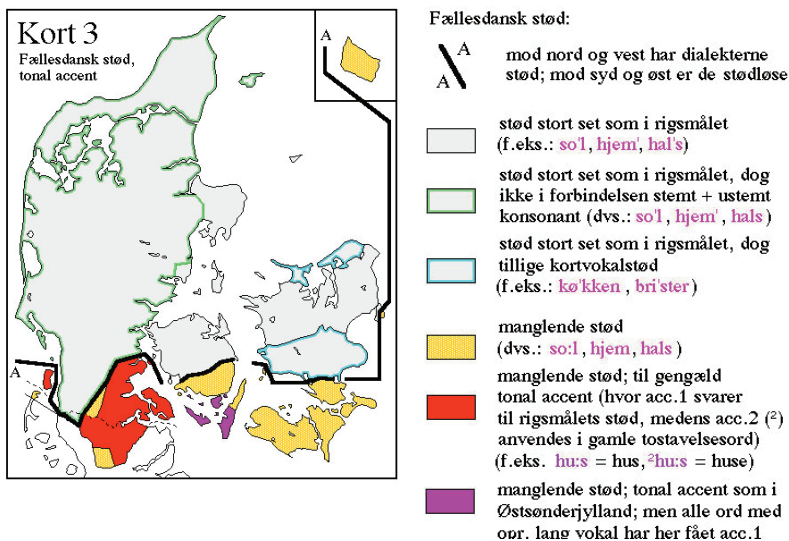
Amagerkonernes position som torvehandlere inde i København var ennogetanden, og muligvis skyldtes deres position amagerhollændernes succes som torvehandlere, skriver forfatterne. Ligesom fiskerlivet i

Skovshoved bestod dagligdagen ude på Amager af hårdt arbejde til alle i familien med at dyrke markerne med mange forskellige slags grøntsager (introduceret af hollænderne) og blomster. Varenes gode kvalitet gav pote på grønttorvet og blomstermarkedet på Amagertorv (deraf navnet) og Højbro Plads hvor amagerkonerne solgte dem. De ”triveligste Amagerkoner” (s. 30, citat fra den københavnske avis *Aftenbladet* 27. oktober 1920) var knap så højtråbende, deres varer var farvestrålende (og knap så ildelugtende), og de var mere velstillede end skovserkonerne. Amagerkonerne var ikke alle af hollandsk afstamning, men det blev en vigtig del af deres brand.

[sgɔws'ho·ð] – ['a,ma']

Forfatternes beskrivelser af skovserkonernes og amagerkonernes sprog baserer sig på både skriftlige kilder og lydoptagelser, først og fremmest indsamlet af Center for Dialektforskning på Københavns Universitet (s. 21). Lydoptagelserne stammer fra 1970'erne og 1980'erne og er med personer der er født i slutningen af 1800-tallet, dvs. de var gamle på optagetidspunktet. Materialet viser lidt forskellige informationer om de to steder: Der er skrevet relativt meget om skovshoveddialekten (konerne gjorde sig jo bemærket med deres støjende adfærd!), men relativt lidt om amagerdialekten, udover at den var særpræget. Derimod kommer den traditionelle amagerdialekt tydeligt frem i optagelserne, mens folk i Skovshoved allerede på optagetidspunktet talte mere og mere københavnsk.

De respektive dialekter beskrives meget systematisk og grundigt, sådan som vi kender det fra dialektologien og variationslingvistikken. Det er et sprogligt puslespil hvor de forskellige egnesspecifikke træk der lå langt fra standarddansk, gennemgås ét for ét; virkelig udfoldet og meget minutiøst formidlet. Således er begge dialekter bl.a. karakteriseret ved at have en række øresundstræk, og her er det især den noget 'syngende' intonation der umiddelbart blev opfattet som skånsk eller bornholmsk, om ikke andet som 'fremmed' på torvene i indre København. Amagerdialekten mangler desuden stød (se kort 3: fællesdansk stød), mens skovshoveddialekten havde stød som i sjællandsk.



Kort 3 fra *Lyt til danske dialekter: Fællesdansk stød*. Kilde: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning. <https://jysk.au.dk/samlinger/baandsamling/dialektproever>

Et sjællandsk træk begge dialekter har tilfælles, er at t'et udtaltes affrikeret, dvs. talordet *to* lød snarere som *tso*. Begge dialekter havde også en række grammatiske træk tilfælles der afveg fra standarddansk, men som eksisterede længere tilbage i dansk sproghistorie. Således kunne både skovserkonerne og amagerkonerne sige *han* for *ham*, fx *nu ta'fte han han sgu* for 'nu tabte han ham sgu' (s. 110). Bare for at nævne nogle ganske få træk.

Begge dialekter har det til fælles at de forsvinder, eller praktisk talt er forsvundet; det er bare sket i hver sit tempo. For mens skovshoveddialekten allerede var forsvundet omkring 1900, i takt med fiskerlejets ophør og dermed også ophævelsen af de tætte sociale fællesskaber, er der optagelser fra 1980'erne med udpræget amagerdialekt, måske fordi de tætte (familie)fællesskaber (såkaldte *close-knit networks*, jf. Milroy 2004) i Store Magleby og Dragør længe forblev intakte.

Forfatterne bruger bogen igennem det danske lydskriftsystem

Dania i stedet for det internationale lydskriftsystem IPA da ”de fleste af lydskrifttegn[ene] er [...] umiddelbart genkendelige, men ikke alle” (s. 14). Og til trods for at de i bogens introducerende kapitel gør omhyggeligt rede for systemet (s. 14-15 og 17), kræver det virkelig sit af læseren med interesse for Københavns historie og sprog at følge med i de sproglige beskrivelser (måske derfor markeringen ”og/eller” fra begyndelsen?). Forfatterne bruger både lydtegn og lingvistisk terminologi til at beskrive hvordan de to dialekter lød, fx ”en særlig intonation med højere tone på den trykssvage efterstavelse end på den trykstærke stavelse” (s. 57), ”fremskyndningen af a foran r” (s. 105), ”oprindeligt langt eller sekundært forlænget a foran r” (s. 102) etc. Forfatterne er gode til at eksemplificere, men det er med tungen lige i munden for den almindelige læser. Selv for en sprogkyndig læser kan afsnittene virke lidt tunge, og det kan være vanskeligt at læse transskriptionerne, især da layoutet for Dania afviger fra det kendte, fx er der ingen forskel på trykstreg og stød. At bogens enkelte afsnit ovenikøbet er gengivet i forlagets Dania-version, og der bl.a. er gået lidt amok med de hævdede streger, fx [ˈsbrāwˈæðs ˈmænə ˈsdæmj], er så måske også lidt overdrevent, men det kan layoutere jo nogle gange være.

Overordnet bedømmelse

Alt i alt er *Bondsk i København* er en virkelig flot bog der er et produkt af et interessant og relevant forskningsprojekt, *Lyden af hovedstaden*. Det kribler lidt i fingrene med at dykke ned i arkiverne og se om et lignende materiale i Århus ligger og har forputtet sig. Lidt véd vi om byen og de sprog der taltes i den (fx gennem Anker Jensens beskrivelse af sproget i Åby sogn og at konerne drog ind til Århus for at sælge grønt, se Bøegh et al. 2022), men både forskningsprojektet og bogen er i høj grad fagligt inspirerende. For beskrivelser af steders sprog og kulturhistorie (som to sider af samme mønt) sådan som det fremgår af *Bondsk i København*, er nødvendige for at vi gennem vores forhistorie(r) bedre forstår os selv.

Pia Quist og Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen. 2025. Bondsk i København. København: Gads Forlag. Udgivet med støtte fra Velux Fonden og Ulla og Børge Andersens Fond for Sprogvidenskabelig Forskning.

Litteratur

- Arboe, T. 2012. Dialekter og standardsprog: synspunkter og undersøgelser siden 1960. *Ord & Sag* 32: 18-34. <https://doi.org/10.7146/ordogsag.v32.150474>.
- Bøegh, Kristoffer Friis, Bakker, Peter, Schoonderbeek Hansen, Inger, & Levisen, Carsten. 2022. The beginning of quantitative sociolinguistics in the nineteenth century: The Dane Anker Jensen (1878–1937) and his pioneering study “The linguistic situation in the parish of Aaby, Aarhus County” (1898). *Historiographia Linguistica*, 49(2-3): 336-354. <https://doi.org/10.1075/hl.00114.boe>.
- Milroy, Lesley. 2004. Social Networks. I J. K. Chambers, P. Trudgill og N. Schilling-Estes (eds.) *The Handbook of Language Variation and Change*: 549-572. <https://doi.org/10.1002/9780470756591.ch22>
- Pedersen, Inge Lise. 2003. Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900-2000. *International Journal of the Sociology of Language*: 9-28.
- Quist, Pia. 2021. Frøuwerne på torvet. Hvordan Amager- og Skovshoved-dialekterne forblev in business i København. *Danske Talesprog* 21: 87-110. <https://tidsskrift.dk/dansketalesprog/article/view/140949>.
- Simmelkjær Sandgaard Hansen, Bjarne. 2021. Skovshoveddialekten: en lingvistisk beskrivelse. *Danske Talesprog* 21: 57-86. <https://tidsskrift.dk/dansketalesprog/article/view/140948>.
- Simmelkjær Sandgaard Hansen, Bjarne. 2021. Omegnsdialekterne i de københavnske lyduniverser 1600-1950. I Yonatan Goldshtein, Inger Schoonderbeek Hansen & Tina Thode Hougaard (red.), *18. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Nordisk: 173-188.

Yderligere materiale

Projektets hjemmeside: <https://lydenafhovedstaden.ku.dk/> giver bl.a. adgang til projektets podcastserie, herunder afsnittet “Lyden af København: Forsvundne stemmer”:
<https://lydenafkbh.podbean.com/e/lyden-af-k%c3%b8benhavn-forsvundne-stemmer/>

Særudstilling på Københavns Museum frem til 4. januar: <https://cphmuseum.kk.dk/besoeg-os/aktuelle-udstillinger/saerudstilling-lyden-af-koebenhavn>

Bogens historiske pendant er projektleder og museumsleder på Københavns Museum Jakob Ingemann Parbys bog *Lyden af hovedstaden – Støj, nerver og naboer i 1800-tallet*, som ligeledes er udgivet på Gads Forlag tidligere i år.

Artiklen er en let bearbejdet udgave af et indlæg oprindeligt udgivet den 31.10.2025 på Lingoblog.dk.